

An analysis on Nomad Education Objectives Based on Bahman Beigi Educational Perspectives: Qualitative Content Analysis

بررسی و تحلیل اهداف تعلیم و تربیت عشایر با تکیه بر دیدگاه‌های تربیتی بهمن بیگی: تحلیل محتوای کیفی

A. Abbasi ^{1*}

اسدالله عباسی^{۱*}

Ph.D. student of the Department of Educational Sciences, Payame Noor University, Tehran, South

۱. دانشجوی دکتری گروه علوم تربیتی دانشگاه پیام نور مرکز تهران جنوب

Accepted Date: 2018/ 08/ 25

Received Date: 2018/ 01/ 27

Abstract

The purpose of this study was to investigate the goals of nomad's education based on the view of Bahman Beigi through qualitative content analysis method. The goals of education have always been one of the major concerns of educational issues and perhaps one of the crucial and most important issues of education. Therefore, the study of the goals of successful educational systems can be a great achievement for practitioners of educational systems and students in the field of educational sciences. One of these systems, which at the time of its emergence attracted considerable attention from thinkers and executives throughout the country, and international institutions was the nomadic education led by Bahman Beigi. This research, in light of its goal, which was highlighted at the beginning, conducted Qualitative Content Analysis of the ideas of late Bahman Beigi and the interviews with the system's participants and by plotting the network of themes reached o organizing goals (concept) and ۴۴ basic theme (trivial goals). It was shown that after literacy, the goals of, enhancing the quality of science, promoting Farsi language, strengthening and promoting the spirit of courage and bravery, reverence for the position of women in the nomadic society in this educational system had more priority than political and religious goals

Keywords: education, nomadic education, Bahman Beigi, educational goals.

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی و تحلیل اهداف تعلیم و تربیت عشایر با تکیه بر دیدگاه بهمن بیگی با روش تحلیل محتوای کیفی انجام شده است. بررسی اهداف نظام‌های آموزشی موفق می‌تواند دست آورد خوبی برای دست اندر کاران نظام‌های آموزشی و دانشجویان رشته‌های علوم تربیتی به ارمغان آورد یکی از این نظام‌ها که در زمان بروز و ظهور خود توجه زیادی از اندیشمندان و مسئولین اجرایی در سطح کشور و حتی نهادهای بین‌المللی را بخود جلب کرد تعلیمات عشایری به رهبری بهمن بیگی بود. این پژوهش با توجه به هدف خود که در صدر مطلب بیان شد با تحلیل محتوای کیفی بجا مانده از مرحوم بهمن بیگی و مصاحبه‌هایی که از دست اندر کاران این نظام صورت گرفت و با ترسیم شبکه مضامین به ۹ هدف (مفهوم) سازمان دهنده و ۹۴ مضمون پایه (اهداف جزئی) دست یافت در بررسی اولویت‌ها مشخص شد که بعد از سواد آموزی اهداف تقویت کیفیت علمی، کاهش فاصله طبقاتی ترویج زبان فارسی، تقویت و ترویج روحیه شهامت و شجاعت، تکریم جایگاه زن در جامعه عشایری، در این نظام آموزشی از اولویت بیشتری برخوردار بوده‌اند و اهداف سیاسی و اعتقادی از اولویت کمتری برخوردار بوده‌اند.

کلید واژه‌ها: تعلیمات، آموزش و پرورش عشایر، بهمن بیگی، اهداف تربیتی.

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۱۱/۰۷

بازبینی مقاله: ۱۳۹۷/۰۶/۰۳

مقدمه و بیان مسئله

آموزش و پرورش در هر جای دنیا مهم است. برای پیشرفت و توسعه یک کشور، باسواد شدن اعضای آن جامعه اهمیت زیادی دارد زیرا افراد باسواد می‌توانند نقش بیشتری در توسعه اجتماعی-اقتصادی آن داشته باشند (Murtaza, Iqbal, Khaleeq, 2016: 137). بدون شک تعلیم و تربیت به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های بشر امروز، از مجموعه باورها، اعتقادات، آداب و رسوم و عوامل اجتماعی اقتصادی آن جامعه نشأت گرفته است و بر آن تأثیر می‌گذارد. به همین دلیل باوجود بنیادهای نظری مشترک در نظریه‌های آموزش و یادگیری، تفاوت و گوناگونی‌های فراوانی در بین نظام‌های آموزشی جوامع مختلف به وجود آمده است. تأثیر این عوامل بر شکل‌گیری نظام تعلیم و تربیت هر جامعه به‌گونه‌ای است که اقتباس رویکردهای تربیتی، مدیریتی یک نظام آموزشی بدون توجه به موقعیت‌های فرهنگی و اجتماعی زیست و بالندگی آن نه‌تنها کارآمد نیست، بلکه ناکارآمدی‌های بسیاری را به‌نظام آموزشی تحمیل می‌کند (Sarkar Arani, 2010).

با این وصف هر کشوری با توجه به فرهنگ و آداب رسوم خود برای آموزش و پرورش راه و رسم خود را دارد و حتی قومیت‌ها و خرده‌فرهنگ‌های درون هر کشور نیز با توجه به آداب و رسوم و راه و رسم زندگی‌شان، باید تعلیم و تربیتی مختص خودشان داشته باشند یکی از این قومیت‌ها و خرده‌فرهنگ‌ها در کشور ما که به لحاظ شیوه زندگی‌شان (کوچ‌نشین) و آداب و رسوم خاص خودشان آموزش و پرورش ویژه‌ای را می‌طلبید جامعه عشایر است.

بررسی تاریخچه ی تعلیم و تربیت در بین عشایر که شیوه‌ی زندگی آن‌ها جزء ابتدایی‌ترین شیوه‌های زندگی بشر است (Bakhshande nusrat, 2005) گواه آن است ارائه آموزش به عشایر در سطح جهان به ویژه در کشورهای آسیای جنوبی یک چالش بزرگ است. گزارشات مختلف نشان می‌دهند که دستاوردها پایین تر از حدانتظار بوده است چنانچه «گزارش نظارت جهانی-آموزش برای همه»^۱ در سال ۲۰۱۰ نیز نتایج پایینی از جمله ۶/۶ درصد برای پسران و ۱/۸ برای دختران گزارش کرده اند (شریفی، ۲۰۱۳: ۴) عشایر ایران نیز همانند سایر جوامع، در طول تاریخ پرفراز و نشیب خود به امر تعلیم و تربیت فرزندان خود همت گماشته و باوجود محدودیت‌های فراوانی که با آن مواجه بوده‌اند تا چند قرن قبل با ارائه‌ی آموزش‌هایی کاملاً کاربردی برای پسران و دختران خود آن‌ها را برای پاسخگویی به احتیاجات محیط زندگی خویش آماده می‌کرده‌اند. (Sohrabi, 1994:18)

برای مثال، سلطان محمد خدابنده برای تربیت منسوبین خود مدارس ایجاد نموده بود که همراه سلطان هنگام بیلاق و قشلاق در حرکت بوده (ayati, 1993: 62) صولت و الدوله، ایلیخان قشقایی

^۱ - Education for All Global Monitoring Report (EFA-GMR)

که سعی داشت کودکان و نوجوانان قشقایی باسواد شوند کلانتران و روسای بنکوها را به گرفتن معلم و باسواد کردن فرزندانشان تشویق می‌کرد در این دوره هر بنکوه یک معلم داشت. (Qashqai, 2006:12) به گفته امان‌اللهی بهاروند در بعضی از جوامع ایلی افراد ثروتمند از یک ملأ یا میرزا دعوت می‌کردند تا به فرزندان خود سواد بیاموزند. (Baharvand, 1981 : 89) بعد از تصویب قانون فرهنگ (۱۲۹۰ هجری شمسی) و شکل‌گیری مدارس دولتی نیز با توجه به این قانون مدارس محدودی در ایل قشقایی تأسیس شد که دوام چندانی نداشتند (Ebrahimi, 2010: 63)

در سال‌های ۱۳۳۰ هجری شمسی نیز با شکل‌گیری برنامه اصل چهار ترومن، گلن گیگن^۱ به‌عنوان مسئول آموزش عشایر به ایران فرستاده شد و برنامه‌های را برای آموزش شروع کرد، اما این برنامه نیز پس از چندی به تعطیلی گرایید.

چنانچه ملاحظه می‌شود اگرچه برای آموزش عشایر ایران تلاش‌های جسته‌وگریخته‌ای انجام شده اما همانند سایر نقاط جهان هیچکدام از این تلاش‌ها منجر به آموزش مدون و گسترده در بین ایلات عشایر نشد تا اینکه بهمن بیگی در سال ۱۳۲۴ با انتشار کتابی تحت عنوان «عرف و عادت در عشایر فارس» به مشکلات عدیده‌ای که عشایر آن زمان با آن دست‌وپنجه نرم می‌کردند می‌پردازد؛ و چاره کار را در باسواد کردن ایل می‌داند که تا آن زمان تلاش قابل‌پیرامون آن صورت نگرفته بود. وی در خاطرات خود هنگام مراجعه به مدیرکل وقت فرهنگ فارس در خصوص طرحش برای آموزش عشایر ذکر می‌کند:

«آخرین بار که به ملاقاتش رفتم، سنگ سرد به سینه‌ام زد و گفت: ایجاد مدارس سیار به خواب‌وخیال می‌ماند. سوابق امر نشان می‌دهد که در اوج قدرت رضاشاهی و منتهای ضعف و انقیاد مردم عشایر نیز چنین امری ممکن نشده است. در چنان زمانی فقط سه دبستان دو کلاسی دایر شده و همگی پس از یک سال تعطیل گشته‌اند. چگونه با دگرگونی اوضاع و عنان‌گسیختگی قبایل، می‌توان به تأسیس پنجاه مدرسه سیار توفیق یافت؟ باید منتظر اسکان این خانه‌به‌دوشان باشیم.» (Bahman Beigi, 2000: 10-11)

اما بهمن بیگی همچنان بر نظر خود اصرار داشت و چاره کار را در باسواد کردن افراد ایل می‌دید چنانکه در یکی از دیدارهای خود با جمعی از دانش‌آموزان دانشسرای عشایری اشاره می‌دارد که: شکی ندارم همه با من شریک و موافقید که باید به پایستاد و قیام کرد، تاریخ نشان داده است که گرسنگی [علت] بسیاری از قیام‌های روی زمین بوده است. تاریخ ما نیز در جنوب ایران نشان می‌دهد که این محرک بزرگ بارها میل به قیام را در میان اقوام و قبایل ما آفریده است لیکن ما به سبب بی‌سوادی هیچ‌گاه از قیام‌های خود سودی نبرده‌ایم و سودها را دودستی تقدیم کسانی کرده‌ایم که در غارت ما سهیم بوده‌اند. (Bahman Beigi, 2006: 182-183)

^۱ - Glenn Gigan

همین اندیشه‌ها بود که انگیزه لازم را در وی برای باسواد کردن عشایر ایجاد نمود و متعاقب آن طرحی برای باسواد کردن عشایر تدوین و با متقاعد کردن مسئولین دولتی، در زمان حیات خود آن را اجرا و نتایج چشمگیر زیر را بدست آورد. (Ghrehkhloo, 2018: 145)

- ۱- طرح تصویب تعلیمات عشایری، ۱۳۳۴
 - ۲- تاسیس دانشسرای عشایری، ۱۳۳۶
 - ۳- تاسیس اداره کل تعلیمات عشایری در سال ۱۳۴۶ و گسترش آموزش عشایر در ۱۶ استان کشور
 - ۴- تاسیس دبیرستان شبانه روزی عشایر، ۱۳۴۶
 - ۵- تاسیس کارگاه قالی بافی، ۱۳۴۹
 - ۶- اخذ مجوز معافیت از نظام معلمان عشایری، ۱۳۵۰
 - ۷- تاسیس هنرستان شبانه روزی فنی و حرفه ای عشایر، ۱۳۵۱
 - ۸- تاسیس موسسه تربیت مامای عشایر با همکاری بهداری، ۱۳۴۹
 - ۹- تاسیس واحد تربیت روستا پزشک و دامپزشک، ۱۳۵۲
 - ۱۰- تاسیس دانشسرای راهنمایی تعلیماتی، ۱۳۵۲
 - ۱۱- باسواد کردن و رایج کردن سواد در بین دختران ایل برای اولین بار در ایران
 - ۱۲- پذیرش بانوان و دختران عشایری در دانشسرا و معلم شدن آن‌ها برای اولین بار
 - ۱۳- ایجاد کتابخانه سیار و ترویج کتابخوانی در بین عشایر ایران (Bahman Beigi, 2000: 134)
- در کنار اقدامات فوق نحوه آموزش و کیفیت آموزشی مدارس تحت پوشش تعلیمات عشایری و کسب رتبه برتر در بین مدارس کشور نیز از مزیت‌های مهم اقدامات بهمن بیگی است. (Yousefi and Naderidare Shouri, 2011: 162-165)
- چنانچه ملاحظه می‌شود در فراز و نشیب‌های گوناگون تلاش برای آموزش و پرورش عشایر، تنها بهمن بیگی توانست با اندیشه‌ها و پشتکار خود آموزش را در بین عشایر سیار به شکل گسترده‌ای ترویج و بنیاد تعلیماتی را که بسیاری از مسئولین وقت نظام آموزشی به دلیل ماهیت زندگی عشایری، آن را غیرعملی می‌پنداشتند با نتایج و کیفیتی بسیار بهتر از آنچه در دستگاه تعلیم و تربیت وقت مرسوم بود بنا نهد به طوری که بعضی از اندیشمندان وی را پدر تعلیمات عشایری ایران و حتی در مقام مقایسه با پستالوژی او را پیشروتر پندارند و الگوی وی را الگوی موثر و عملی پندارند (Shamshiri, 2016) به همین خاطر شایسته است که چند پایان‌نامه و رساله دکتری به بررسی و تبیین الگوهای عملکردی زنده‌یاد بهمن بیگی در آموزش عشایر ایران اختصاص یابد. (Karimi, 2016).
- لذا با توجه به اینکه طراحان نظام آموزشی کشورها و ملت‌ها بر اساس طرز فکر و مکتب فلسفی و سیاسی خود، مقاصد تربیتی خود را تعریف می‌کنند و برای شروع هر کاری باید مقاصد و اهداف آن عمل معین و روشن باشد تا برای تحقق آرمان‌های موردنظر از بهترین روش‌ها و وسایل استفاده گردد. (Haji Karim Nazari, 2009) بهمن بیگی نیز به‌عنوان بنیان‌گذار تعلیم و تربیت نوین عشایر

در سطح و گستره وسیعی از ایران برای باسواد کردن عشایر اهدافی را برای خود ترسیم نموده بود و برای دستیابی به آن در طول بیست و چند سال گام‌های مهمی برداشت در این مقاله با توجه هدف پژوهش حاضر که بررسی و تحلیل اهداف تعلیم و تربیت عشایر با تکیه بر دیدگاه بهمن بیگی است. تلاش شده است با توجه به متون باقی‌مانده از وی و مصاحبه‌های که با متصدیان و همکاران وی شده است به دو سؤال پاسخ دهد:

۱- اهداف تعلیمات عشایر با تکیه بر دیدگاه بهمن بیگی چه بوده است؟

۲- کدام اهداف از اولویت بیشتری برخوردار بوده‌اند؟

مبانی نظری و پژوهشی

همان‌طور که در سطور فوق ذکر شد تعلیم و تربیت همیشه به‌عنوان یکی از مسائل اساسی بشر مطرح بوده است و از دیرباز هدف‌هایی را برای خود در نظر گرفته است؛ و هدف نیز همیشه به‌عنوان یکی از ارکان حیاتی و شاید مهم‌ترین مسئله تعلیم و تربیت مطرح و مورد بحث واقع شده است. در تمدن بشری اهداف تربیتی جایگاه و اهمیت خاصی داشته‌اند برای مثال تمدن عبری بر مفهوم مذهبی تربیت تکیه می‌کرد و ضمن تربیت بایستی خداشناسی صحیح حاصل می‌شد. در آتن منظور از تربیت هم روشنگری عقلی بود و هم آمادگی برای شهروندی، در اسپارت سپاه‌گیری را هدف تربیت می‌دانستند. آرمان تربیت رومی این بود که فرد را برای فداکاری در راه سرزمین نیاکان آماده سازد، او را در عادت‌های خود معتدل و میانه‌رو بار آورد و کاری کند که هیچ‌گاه از شکست‌ها مأیوس نشود. در قرون میانه کیفیات روحانی تربیت اولویت داشت. در دوره رنسانس آرمان دیگری پیدا کرد، استعدادهای ذاتی بشر مورد تجلیل قرار گرفت و بر تربیت فردگرایی به‌جای جمع‌گرایی روحانی، تأکید شد. (Mayer, 1995) در ایران باستان هدف عمده تربیت این بود که کودک را عضو مفید جامعه بار آورند. به‌طور کلی موضوع و مسئله محوری در این خصوص آن است که غایت و آرمان تعلیم و تربیت چیست و انسان مطلوب که حاصل نظام تعلیم و تربیت است چگونه انسانی است؟ (Fazelizadeh, 2014: 74) ابن‌سینا برای تعلیم و تربیت دودسته اهداف فردی و اجتماعی به شرح زیر ذکر می‌کند

اهداف اجتماعی	اهداف فردی تعلیم و تربیت
۱- سعادت جامعه	۱- وصول انسان به سعادت در دنیا و پس از مرگ
۲- پایداری و تقویت بنیان خانواده	۲- خودشناسی و تربیت و اصلاح نفس
۳- معاشرت صحیح و عقلانی در جامعه	۳- شکوفایی عقل و ادراکات
	۴- ارضای نیازهای روحی فرد
	۵- اشتغال و درآمد از راه حلال
	۶- آمادگی برای ازدواج و تشکیل خانواده پس از اشتغال
	۷- احساس کرامت و عزت نفس

	۸- ایجاد عادت به تفکر در انسان‌هاست (مهم‌ترین هدف) (Zibaqalam Mofrad & Heidari, 2008: 92-96)
--	--

فارابی نیز اهداف تعلیم و تربیت را به دودسته فردی (اهداف جسمانی، هنری یا ذوقی، اخلاقی، عقلانی) و اهداف اجتماعی تقسیم می‌کند و در خصوص اهداف اجتماعی انسان را موجودی مدنی الطبع می‌پندارد و معتقد است همان‌گونه که هر یک از اعضای بدن کارکرد ویژه‌ای دارند، هر فرد نیز در شهر کارکرد ویژه‌ای خواهد داشت. هرگاه یکی از اعضای بدن خوب کار نکند نیاز به پزشک دارد، بنابراین در شهر نیز برای معالجه افراد نیاز به رئیس است. اینجاست که عمده‌ترین هدف تعلیم و تربیت اجتماعی فارابی همانند افلاطون تربیت زمامدار است. (Fazelizadeh, 2014: 82)

در عصر جدید نیز شدیداً بر هدف‌های علمی تربیت تکیه می‌شود. (Mayer, 1995) همان‌طور که ملاحظه می‌شود این موضوع مهم به‌عنوان یک مسئله چالش‌برانگیز در صدر مسائل موردنظر اندیشمندان و فلسفه تعلیم و تربیت قرار گرفته است. به‌گونه‌ای که در هر کدام از مکاتب فلسفی تعلیم و تربیت و شاید حتی نزد هر یک از اندیشمندان تعلیم و تربیت، هدف تربیت به‌گونه‌ای متفاوت موردنظر قرار گرفته است.

بر همین سیاق نظام تعلیمات عشایر نیز اهدافی برای خود متصور است؛ که در اینجا به پاره‌ای از مطالعات انجام شده در داخل و خارج در این زمینه پرداخته میشود

امینو^۱ بیان میکند که کمیسیون ملی آموزش عشایری^۲ (NCNE) نیجریه در سال ۱۹۹۰ مطابق سند تنظیمی خود اهداف کوتاه مدت زیر را برای آموزش عشایر مطرح میکند: ۱- خواندن همراه با درک و فهم مواد و اطلاعات شغلی آنها ۲- ایجاد مهارت‌های خواندن برای درک اطلاعات مختلف روزنامه‌های ملی، پوسترها، کارت‌های رای‌دهی و برچسب‌های اقتصادی ۳- نوشتن برای ارتباط بادوستان، دولت، شرکت‌ها ۴- انجام محاسبات ساده زندگی روزمره ۵- توسعه نگرش‌های مثبت و خودپنداری، اعتماد به نفس و استقلال فردی و غیره و اهداف بلندمدت: ایجاد مهارت افزایش تولید و مدیریت درآمد ۲- آموزش فن‌آوری برای بهبود و صنعتی کردن محصولات دامی ۳- آموزش جهت ارائه محصولاتی که در بازار جذابیت لازم را داشته باشد ۴- آموزش مهارت‌های لازم جهت استفاده از تسهیلات و خدمات جدید ۵- آموزش جهت کمک به اقتصاد ملی ۶- آموزش تهیه مقدمات حرفه‌ای و اداری مورد نیاز عشایر ۷- توسعه مهارت‌های بهداشت شخصی و اجتماعی (Iliyasu, 2012)

بررسی‌ها انجام شده درباره عشایر افغانستان نشان می‌دهد که آنها تمایل زیادی به آموزش دخترانشان دارند زیرا به گفته آنها از لحاظ اخلاقی رشد خواهند کرد و به مذهب خود دلبسته میشوند، مهارت‌های زندگی را فرا میگیرند و مهندس و پزشک و معلم میشوند (Sharifi, 2013: 11)

^۱ -Aminu

^۲ -National Commission for Nomadic Education

سازمان جهانی یونسف^۱ در مطالعه ای که در سال ۱۹۹۳ در ایالت کرد فان سودان شروع نمود اهدافی از قبیل: ۱- تقویت اعتقادات دینی ۲- توسعه توانای های ذهنی ۳- ارتباط مثبت و سازنده با محیط اجتماعی و طبیعی ۴- ایجاد آمادگی و توانایی در جذب تکنولوژی مدرن ۵- ساختن جامعه ای مستقل و متکی بخود ۶- تقویت روحیه وفاداری ۷- گسترش فرهنگ صلح ۸- توسعه آگاهی های محیط زیستی را برای آموزش عشایر برمی شمارد (Eisa, Dasis, alla Ahmed, 2003) ویا از قول میچس

بیان می دارند که هرگونه آموزش برای عشایر باید از لحاظ ارائه مهارتهای زندگی آنها را برای مواجهه با شرایط عدم اطمینان و دشوار زندگی آماده کند

کازمی (Kazemi, 1990) ضمن بررسی توانایی ها و ناتوانی های آموزشی و پرورش عشایر از آغاز تا انقلاب اسلامی می گوید هرچند که نظام آموزش عشایری توانست از طریق آموزش و تربیت تغییراتی در ساختار سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایل به وجود آورد اما این تغییرات هرگز در جهت مطلوب نبودند.

اشرف زاده، (Ashrafzadeh, 2009) با مقایسه ویژگی های تعلیمات عشایر قبل و بعد از انقلاب معتقد است بین اهداف آموزش عشایر در قبل و بعد از انقلاب تفاوت عمده ای وجود ندارد و همان اهدافی که قبل از انقلاب دنبال می شده است الآن نیز دنبال می شود.

حسینی، (Hosseini, 2014). در پژوهش خود با بررسی دیدگاه های تربیتی بهمن بیگی چهار هدف اخلاقی، اجتماعی، هنری و جسمانی ذکر می کند. یافته ها وی حاکی از آن است که اهداف اخلاقی، شهامت یا شجاعت، از مهم ترین اهداف است. در اهداف اجتماعی برقراری عدالت اجتماعی، در اهداف هنری پرورش قوه تخیل و در اهداف جسمانی، پرورش قوای جسمانی و روانی از مهم ترین اهداف است.

روش پژوهش

طرح پژوهش حاضر، کیفی و روش آن به طور ویژه «روش تحلیل محتوای کیفی» است؛ زیرا تحلیل محتوای کیفی فرآیندی است که برای استخراج دسته ها یا مضامین از داده های خام، بر اساس استنتاج و تفسیر معتبر به کار می رود. این فرآیند از استدلال استقرائی برای استخراج مضامین و دسته ها از داده ها از طریق آزمون دقیق محقق و مقایسه ای مداوم استفاده می کند (Adel Mehraban, 2015: 37). در این پژوهش نیز چون مطالب تدوین شده ای در خصوص هدف های تربیتی در آموزش عشایر وجود ندارد و تنها مدارک و مستندات موجود برای بررسی این موضوع آثار مکتوب بجا مانده از مرحوم بهمن بیگی و همکارانش و همچنین مصاحبه های که در این زمینه انجام شده است لذا برای بررسی موضوع پژوهش بهترین و رایج ترین روش تحلیل محتوای کیفی این مدارک است تا بتوان از طریق

^۱-UNICEF

تحلیل آن‌ها به اهداف پژوهش دست یافت. چنانچه ویمر^۱ و دومینیک^۲ (Wimmer & Dominick, 2005) عنوان می‌کنند تحلیل محتوای کیفی احتمالاً شایع‌ترین رویکرد در تحلیل محتوای مدارک و مستندات است و اغلب در جستجوی مضامین نهفته در موارد مورد تحلیل است. رویکرد این پژوهش هدفمند و روش نمونه‌گیری، انتخاب صاحب‌نظران کلیدی است که با استفاده از «معیار اشباع نظری»^۳ و با مشارکت ده نفر از مجریان این نظام آموزشی که از نزدیکان بهمن بیگی بودند و همچنین از غنای اطلاعاتی خوبی در ارتباط با تعلیمات عشایری برخوردار بودند، داده‌های پژوهشی به‌وسیله مصاحبه‌های عمیق بر اساس الگوی مصاحبه‌های کیفی نیمه ساختاریافته و با رعایت موازین آن، در مدت‌زمان تقریبی بین ۴۰ تا ۹۰ دقیقه و همچنین مطالعه عمیق متون مربوطه جمع‌آوری شد و با استفاده از نسخه ۸ نرم‌افزار Nvivo^۴ (Richards, 2008) از طریق تحلیل مضمون و تشکیل شبکه مضامین که یکی از روش‌های پایه و کارآمد تحلیل کیفی است، مورد تحلیل قرار گرفت. این روش فرآیندی است که داده‌های پراکنده را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (بران و کلارک، ۲۰۰۶). برای بررسی اعتبار شبکه مضامین به‌دست‌آمده، از معیارهای اعتبارسنجی کیفی «قابل قبول بودن»^۵ و «قابل اعتماد بودن»^۶ استفاده شد. برای بررسی معیار قابل قبول بودن شبکه مضامین از روش‌های همسوسازی داده‌ها که با جمع‌آوری داده‌های کافی از منابع متعدد مانند خبرگان، منابع و مستندات علمی و پژوهشی، پیشینه‌های نظری و پژوهشی، خود بازمینی محقق و کنترل اعضای شرکت‌کننده در پژوهش و برای بررسی معیار «قابل اعتماد بودن» شبکه مضامین نیز کلیه فرآیندها و مراحل در پژوهش طی گردید.

یافته‌ها

همانطور که قبلاً اشاره شد این پژوهش در پی بررسی دو هدف بود که که یافته‌های هرکدام از اهداف یا سئوالات جداگانه مورد بررسی قرار می‌گیرد

۱- اهداف تعلیمات عشایر با تکیه بر دیدگاه بهمن بیگی چه بوده است؟

به‌منظور تدوین چارچوب اهداف تعلیمات عشایری با تکیه بر دیدگاه بهمن بیگی (هدف اول پژوهش) از تحلیل محتوای کیفی استفاده شد و برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده از فن تحلیل مضمون و تشکیل شبکه مضامین استفاده گردید. تحلیل مضمون یکی از فنون تحلیلی مناسب در تحقیقات

^۱- Wimmer

^۲- Dominick

^۳- Theoretical saturation criterion

^۴- نرم‌افزار NVivo بسته‌ای نرم‌افزاری برای تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی (Qualitative Data Analysis) است که توسط موسسه بین‌المللی QSR طراحی و عرضه شده است.

^۵.Credibility

^۶. Dependability

کیفی است که داده‌های پراکنده و متنوع را به داده‌های غنی تبدیل می‌کند (Abedi Jafari et al., 2011: 153). بر این اساس، در گام نخست، داده‌ها طی فرآیند مطالعه متون و مصاحبه گردآوری شد. سپس متون مکتوب به‌دفعات مورد مطالعه و بازبینی قرار گرفت و فهرستی از کدهای اولیه ایجاد شد. در این مرحله ۲۱۲ کد اولیه شناسایی گردید. در گام‌های بعد کدهای به‌دست‌آمده در گروه‌های مشابه و منسجمی دسته‌بندی شدند و شبکه مضامین چندین بار مورد تحلیل و بازبینی قرار گرفت و در نهایت برای تعیین اهداف تعلیمات عشایری بر اساس اهداف تربیتی به‌عنوان مضمون فراگیر، ۹ مضمون سازمان دهنده و ۹۵ مضمون پایه شناسایی و شبکه مضامین استخراج شد (جدول شماره

(۱)

جدول ۱- شبکه مضامین هدف‌های تعلیمات عشایری با تکیه بر دیدگاه بهمن بیگی

مضمون سازمان دهنده	مضمون فراگیر
مضامین پایه	اهداف تعلیمات عشایری (بهمن بیگی)
نوع دوستی	اهداف تعلیمات عشایری (بهمن بیگی)
پرورش شهروندی	
رهایی از جهل	
خرافه زدایی	
کاهش خشونت اجتماعی	
حس تعلق گروهی	
ترویج صلح و دوستی	
دوری از تعصبات قبیله‌ای	
مدارا	
نشاط اجتماعی	
کاهش فاصله طبقاتی	
پرورش روحیه مشارکت جویی	
سوادآموزی زنان	
تحکیم جایگاه زنان	
ارتقاء سطح منزلت اجتماعی	
اهداف اجتماعی	اهداف تعلیمات عشایری (بهمن بیگی)
شور و هیجان در یادگیری	اهداف علمی
یادگیری لذت‌بخش	
سوادآموزی	
تعمیم سواد در بین اقشار محروم جامعه	
یادگیری عمیق	
تقویت زبان فارسی و آشنا کردن عشایر با مفاخر ادبیات	

رقابت سازنده علمی		
آشنایی با علوم طبیعی		
آشنایی با ریاضیات پایه		
سرعت عمل در انجام محاسبات		
تقویت قدرت تحلیل مسائل در حد دوره ابتدایی		
نخبه پروری		
تربیت متخصص از بین عشایر کشور		
تقویت قوه سخنوری در فراگیران عشایر		
حفظ محیط زیست و طبیعت		
تحریک قوه ابتکار و نوآوری		
ایجاد زمینه برای ترویج تحصیلات عالی به عشایر	اهداف اقتصادی	اهداف تعلیمات عشایر (بهمین بیگی)
ارتقا سطح درآمد خانوار عشایر		
ارتقا سطح زندگی عشایر		
توزیع عادلانه ثروت بین اقشار مختلف از جمله عشایر		
آموزش مهارت‌های فنی و حرفه‌ای و اشتغال‌زایی		
گسترش فرهنگ کارآفرینی		
ایجاد زمینه برای راه‌یابی فرزندان عشایر به بازار کار و اشتغال		
ایجاد سهمی برای عشایر در بدنه تخصصی و مدیریتی جامعه بهبود رفاه		
تقویت سنت‌های پسندیده ایلی	اهداف فرهنگی	اهداف تعلیمات عشایر (بهمین بیگی)
خرافه زدایی از جامعه ایلی		
ترویج زبان فارسی در بین جماعات ایلی به‌عنوان یک عنصر همبستگی ملی		
آشنایی با مفاخر و میراث فرهنگی ایران و جهان		
تقویت غرور ملی		
ترویج مطالعه و کتاب‌خوانی		
تقویت خودباوری زنان عشایر		
پرورش روحیه ادیبانه		
ترویج و جامعه‌پذیر کردن ایلات و طوایف	اهداف بهداشتی	اهداف تعلیمات عشایر (بهمین بیگی)
ارتقاء بهداشت عمومی ایلات		
تدارک آموزش‌های لازم برای سلامت مادر و کودک و کاهش مرگ‌ومیر		
پیشگیری و کنترل مرگ‌ومیر با طرح تربیت روستا پزشک		
ایجاد عادات تغذیه مناسب		
تقویت روحیه و توجه به تربیت جسمی و بدنی		

اهداف سیاسی	اهداف تعلیمات عشایر (پهمن بیگی)	کاهش تنش بین عشایر و حکومت ایجاد همبستگی ملی و میهنی با ترویج زبان فارسی کاهش طغیانها و منازعات قومی و قبیله‌ای نتیجه تعصبات بیجا جایگزینی قلم بجای فشنگ کاهش قدرت قوانین محلی در اثر گسترش سواد و بینش در بین عشایر ایجاد نگرش مثبت نسبت به سایر مردم ایران و حتی فارسی‌زبانان جهان
اهداف هنری	اهداف تعلیمات عشایر (پهمن بیگی)	فضاحت و بلاغت در گفتار توجه و درک زیبایی آموزش مهارت‌های هنری خط نقاشی و.. التذاذ ادیبانه ترویج هنرهای سنتی مانند قالی‌بافی و گلیم‌بافی ترویج موسیقی سنتی موسیقی ایلی پرورش روحیه احترام به پدر و مادر و بزرگ‌ترها تقویت حس احساس مسئولیت پرورش روحیه نظم و انضباط ایثار و از خودگذشتگی تقویت روحیه کار و تلاش کمک به خودشناسی فراگیران القای حس موفقیت پرورش روحیه شهامت و شجاعت پرورش روحیه سخاوت پرورش روحیه محبت و مهربانی پرورش روحیه امیدواری شورونشاط و شاد زیستی روحیه عدالت‌خواهی تقویت اعتماد به نفس پرورش روحیه آزادگی پرورش قدرت ابراز وجود پرورش روحیه ساده زیستی و بی‌تکلفی
اهداف عاطفی و اخلاقی	اهداف تعلیمات عشایر (پهمن بیگی)	ایجاد زمینه برای خداشناسی تقویت روحیه حقیقت‌جویی اعتقاد به خدا و نقش آن در زندگی آموزش احکام دین تقویت جهان‌بینی و ایدئولوژی تقویت روحیه تولی و تبری ایمان‌سازی تلطیف و پرورش روح
اهداف اعتقادی	اهداف تعلیمات عشایر (پهمن بیگی)	

بر اساس چارچوب مذکور با توجه به دیدگاه بهمن بیگی اهداف تعلیم و تربیت عشایر را در نه دسته زیر می‌توان دسته‌بندی نمود:

۱- اهداف اجتماعی ۲- اهداف علمی ۳- اهداف اقتصادی ۴- اهداف بهداشتی و زیستی ۵- اهداف فرهنگی ۶- اهداف سیاسی ۷- اهداف هنری ۸- اهداف عاطفی و اخلاقی ۹- اهداف اعتقادی

اهداف اجتماعی: قبل از دایر شدن مدارس عشایری و رایج شدن سواد در بین عشایر، مردم عشایر کشور از وضع و حال خوبی برخوردار نبودند این مردم به‌جز عده محدودی از آن‌ها که متعلق به طبقه بالای جامعه بودند (خوانین و خان‌زاده‌ها) زندگی آن‌ها در دامداری، کشاورزی عمدتاً به‌صورت دیم و گلیم و قالی‌بافی خلاصه می‌شد. زندگی آنان بسیار سخت و رقت‌بار بود. گاهی اوقات نیز به خاطر عدم اطاعت از دولت مرکزی و یا درگیری بر سر چرای دام‌های خود گرفتار جنگ‌های خانمان‌سوزی با دولت مرکزی و یا همسایگان روستانشین و یا ایلی خود می‌شدند. در این جوامع از بهداشت، رفاه، تغذیه مناسب، درآمد مکفی خبری نبود. تعصبات سخت قبیله‌ای، استثمار و بی‌توجهی نسبت به زنان، حاکمیت سنت‌های غلط شدیداً بر زندگی آنان سایه افکنده بود بدون شک آن‌طور که بررسی شد یکی از اهداف مهم بهمن بیگی برای پی‌ریزی تعلیمات عشایر آشنا کردن جوامع عشایری با تحولات سریع اجتماعی و برخوردار نمودن آن‌ها از مزایای پیشرفت‌های اجتماعی جامعه بود تا بتواند آن‌ها را در مسیر توسعه اجتماعی قرار دهد.

اهداف علمی: اگرچه هدف اولیه بهمن بیگی باسواد کردن بچه‌های عشایر بود اما به‌مرورزمان و دیدن پیشرفت‌های آموزشی دانش‌آموزان کم‌کم اهداف علمی برای وی مطرح شد و در اندیشه شد تا اهداف علمی گسترده‌ای را برای تعلیمات عشایر ترسیم کند و در این زمینه می‌گوید:

تجربه‌های کوچک و پندآموز سبب شد که سازمان آموزش عشایر به یک نهضت علمی و فنی دامنه‌دار سر بزند و گردانندگان سازمان و مدیر لایق دبیرستان به این اعتقاد رسیدند که فکر چاره یاب و دست‌گره‌گشا به یکدیگر محتاج‌اند به‌زودی دبیرستان عشایری با دقیق‌ترین آزمایشگاه‌های فیزیک و شیمی و زیست‌شناسی و بهترین کارگاه‌های برق و اتومکانیک و عکاسی مجهز گشت. (Bahman Beigi, 2000: 188-189) بر همین اساس مطابق یافته‌های این پژوهش نزدیک به بیست مضمون یافت شد که بیانگر توجه بهمن بیگی به اهداف علمی است.

اهداف اقتصادی: تا قبل از سال‌های ۱۳۳۰ و حتی در دهه‌های اول و دوم شکل‌گیری مدارس عشایری مردم عشایر از نظر اقتصادی از وضع و حال خوبی برخوردار نبودند. بهمن بیگی در خصوص وضعیت مادی و معیشتی ایلات می‌نویسد:

«بدون شک یکی از سیه‌روزترین و بینواترین جماعات انسانی که روی کره خاکی زندگی کرده است و می‌کند جماعات عشیره‌ای ایران است. مردمی که این جماعات را تشکیل داده‌اند و می‌دهند، پیوسته مردمی گرسنه، برهنه، بی‌رفاه و بی‌آسایش بوده‌اند و هنوز هم حال به همین منوال است. ...»

(Bahman Beigi, 2006:174-173)

شواهد نشان می‌دهند که مشکلات اقتصادی یکی از مسائل مهمی بوده که بهمن بیگی در تعلیمات خود به دنبال تأمین آن بوده است و از طریق آن به‌راستی به آن نائل گشت. تربیت هزاران معلم، مهندس، طبیب، ادیب، قاضی و مدیر از میان کودکان بی‌نام‌ونشان عشایر باعث شد که تحول شگرفی در زندگی و سهم قابل قبولی از اقتصاد کشور را شامل حال عشایر کشور نماید. (Bahman Beggie, 2007: 35). بنابراین مضامین یافت شده در این پژوهش گواه صادقی برای توجه به این‌گونه هدف‌ها در تعلیمات عشایری است.

اهداف فرهنگی: قبل از تعلیمات عشایر، مردم عشایر از نظر فرهنگی از وضعیت خوبی برخوردار نبودند خرافات به‌شدت زندگی آنان را تحت تأثیر قرار داده بود، سایه شوم دیو آل بر زندگی زنان زائو سایه افکنده بود تعصبات بیجا مدام آنان را درگیر خشونت و درگیری‌های خانمان‌سوز می‌کرد زنان محکوم نظر مردان بودند و آنان را ضعیفه می‌پنداشتند، دختران را جزء بچه‌های خود نمی‌پنداشتند عشق و عاشقی معنا نداشت و برای دختران جرم محسوب می‌شد به خاطر بی‌سوادی از اوضاع و احوال مملکت و جهان بی‌خبر بودند، تعلیمات عشایر باعث شد خرافات در بین آن‌ها رخت بریندند و هزاران معلم، دکتر، قاضی، مهندس و..... از بین آن‌ها برخیزد و سطح فرهنگ آن‌ها ارتقا یابد.

اهداف بهداشتی و زیستی: فقدان بهداشت، مرگ‌ومیر آحاد مردم ایل بویژه زنان و کودکان بر اثر انواع بیماری‌ها و توسل به اوهام و خرافات یکی دیگر از انگیزه‌های بهمن بیگی برای آموزش و پرورش عشایر بود. در گزارش وزیر بهداشت وقت آمده است

«مردم عشایر هنوز از ابتدایی‌ترین امکانات بهداشتی و درمانی محروم هستند تنها نقطه امیدبخش که اخیراً پیش‌آمده است. تربیت و آموزش ماما‌های عشایری است که در کنار مدارس عشایری به تربیت آن‌ها نیز اقدام شده است» (Bahman Beigi, 2007: 86).

بهمن بیگی این نیاز و ضرورت جامعه عشایر را بخوبی حس کرده بود و به‌شدت در تعلیمات عشایری آن را دنبال می‌کرد که اقداماتی در خصوص تربیت ماما‌های عشایری، روستا پزشکی و دامپزشک و..... در همین راستا بوده است. در این پژوهش نیز شناسایی ۵ مضمون پایه به‌عنوان اهداف بهداشتی و زیستی بیانگر این واقعیت است.

اهداف سیاسی: یکی از مشکلات عمده عشایر قبل از شکل‌گیری تعلیمات عشایر جنگ‌های مداوم عشایر با دولت مرکزی و همسایگان و سایر قبایل بود که مانع توجه دولت مرکزی به آن‌ها و همچنین عدم آرامش در جامعه عشایر می‌شد. از طرفی سیستم طبقاتی خان- رعیتی باعث می‌شد قاطبه مردم در بی‌خبری بمانند و همچنان بنده و گوش‌به‌فرمان خوانین و کدخدایان خود باشند و از کمترین امکانات و مزایای اجتماعی برخوردار باشند و نتوانند در سیستم اجتماعی و جامعه در حال پیشرفت جایگاهی پیدا کنند. بهمن بیگی به‌خوبی دریافته بود بهترین راه برای ایجاد امنیت و کاهش جنگ، آموزش عشایر است.

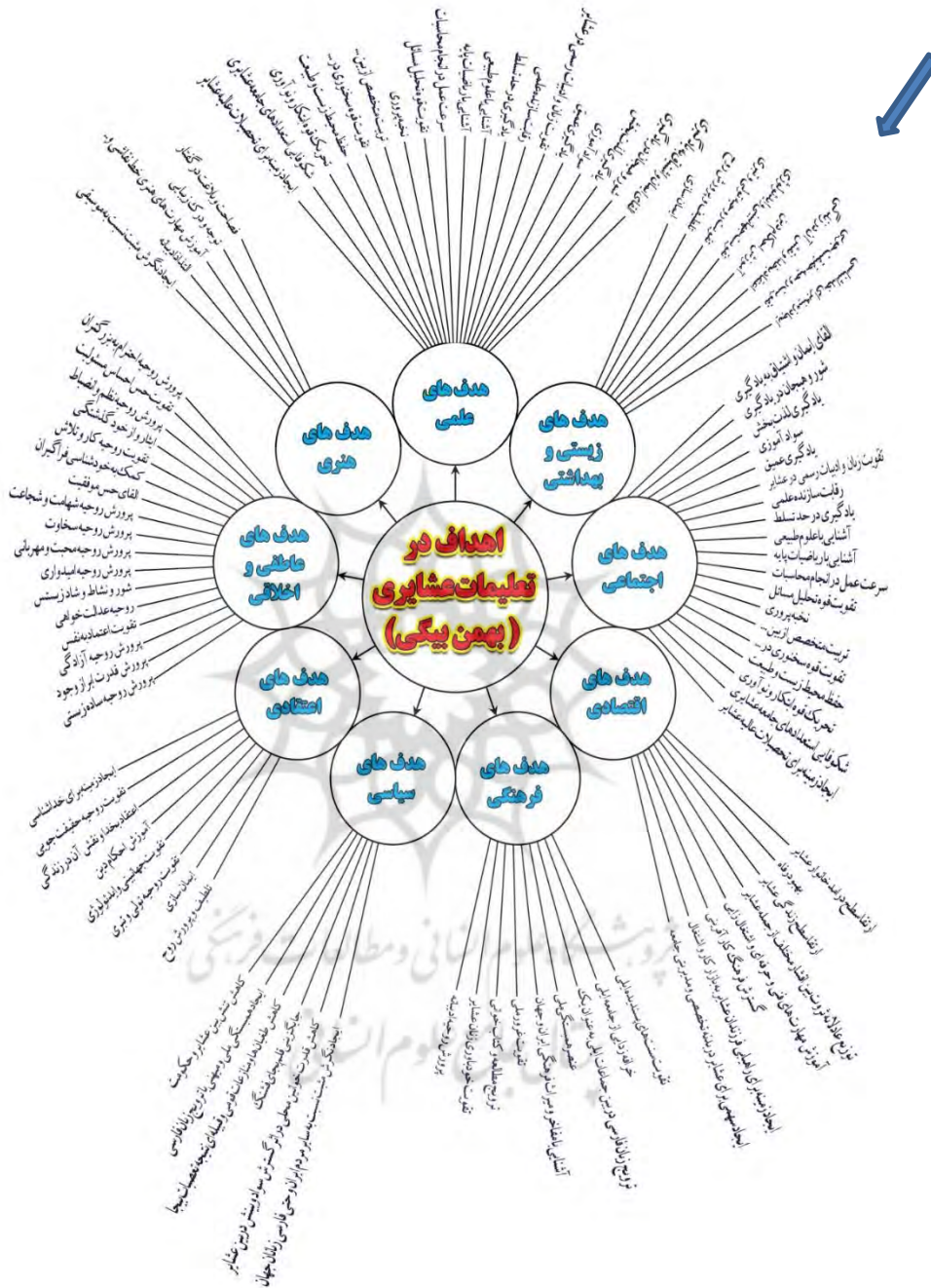
اهداف هنری: اگرچه عشایر زندگی سخت و مشقت باری داشتند اما هنرهای ظریفی از جمله قالی‌بافی، گلیم‌بافی و صراحت و بلاغت، رقص و موسیقی در بین آن‌ها رایج بود که هنوز هم از جمله هنرهای رایج در سطح ایران و جهان است؛ اما به دلیل جنگ و خونریزی و فقر و بدبختی این هنرها یا داشتند به دست فراموشی سپرده می‌شدند و یا ترویج چندانی نداشتند یکی از اهداف بهمن بیگی از راه‌اندازی تعلیمات عشایر ترویج این هنرها و آموزش آن‌ها برای توسعه این هنرها بود چنانچه می‌گوید «دغدغه این را داشتم که نکند پتوها و پرده‌ها و پارچه‌های وارداتی جایگزین این هنر سنتی و جهانی شود و به این فکر افتادم با ایجاد هنرستان قالی‌بافی پاسخی به این هجوم‌ها و تاخت‌وتازها بدهم» (Bahman Beigi, 2007: 85)

اهداف عاطفی و اخلاقی: بدون شک هر نظام آموزشی برای پرورش انسان‌های شایسته بایستی در دل خود یک سری اهداف عاطفی و اخلاقی را دنبال کند نظام تعلیمات عشایر نیز از این قاعده مستثنی نبود. برای بهمن بیگی پرورش انسان‌های مهربان، ایثارگر، باشهامت و شجاع، مسئول مهم بود وی به‌ویژه روی شجاعت و شهامت و مهربانی تأکید زیادی داشت و به معلمان توصیه می‌کرد طلای شهامت را با پیشیز سواد معامله نکنند و یا با معلمی که تنبیه می‌کرد یا نامهربان بود بشدت برخورد می‌کرد. (Bahman Beigi, 2006:148) بنابراین طبیعی است بهمن بیگی در آموزش‌های دستگاه تربیتی خود دنبال پرورش اهدافی از این قبیل باشد.

اهداف اعتقادی: حدود شصت سال پیش که تعلیمات عشایری در حال شکل‌گیری بود. در عشایر به دلیل زندگی سیار و عدم یکجانشینی و عدم وجود روحانیون و مبلغین مذهبی آشنایی چندانی با احکام دینی و آموزه‌های دینی وجود نداشت اگر هم چیزی بنام اعتقادات دینی وجود داشت حاصل سنت‌های گذشته و آموزه‌های بود که سینه‌به‌سینه به نسل بعد منتقل شده بود که گاهی اوقات با یکسری موهومات و خرافات همراه گشته بود. تعلیمات عشایر با ترویج سوادآموزی و تقویت آن و بردن رساله‌های علمی توسط بعضی از معلمان عملاً اسلام و احکام الهی را بین آن‌ها ترویج نمود و اعتقادات آن‌ها را اصلاح نمود. (Razavi, 2015: 98-92)

شبکه اهداف در تعلیم و تربیت عشایر با تکیه بر دیدگاه بهمن بیگی

۲- در تعلیمات عشایر و بهمن بیگی کدام اهداف از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است؟

برای پاسخ به این سؤال ضمن مصاحبه با مصاحبه شونده‌گان از آنها سؤال شد در تعلیمات بهمن بیگی کدامیک از اهداف از اهمیت بیشتری برخوردار بوده است و از هرنفر خواسته شد که ده هدف را ذکر کنند سپس این فراوانی با فراوانی مشاهده شده در متون کتب و مصاحبه های بررسی شده که به نوعی مرتبط با اولویت ها بود مقایسه گردید که نتایج همخوانی داشتند

جدول ۲- جدول مقایسه اولویت هدفها با مقایسه فراوانی حاصل از نظر شرکت کنندگان در پژوهش و فراوانی مشاهده شده در مضامین متون بررسی شده

اولویت اهداف	مضامین پایه مرتبط	فراوانی مشاهده شده در متون	فراوانی اظهار نظر اولویت اهداف توسط مشرکت کنندگان
سواد آموزی	رهایی از جهل، خرافه زدایی سواد آموزی، شهروندی، سواد آموزی، آشنایی با ریاضیات تعلیمات ابتدایی	۴۰	۱۰
کیفیت آموزش	شور و هیجان در یادگیری، یادگیری لذت بخش، یادگیری عمیق، نخبه پروری، سرعت عمل در محاسبات، رقابت سازنده علمی	۳۵	۹
کاهش فاصله طبقاتی	ارتقا درآمد، راهیابی عشایر به بازار کار، سر یک سفره نشستن چوپان زاده و خان محرومیت زدایی عشایر و عباراتی از این قبیل	۳۰	۹
تقویت زبان فارسی	تقویت زبان فارسی تقویت قوه سخنوری صراحت لهجه حفظ اشعار و مشاعره	۳۹	۷
روحیه شهادت و شجاعت	اعتماد بنفس دانش آموزان در پاسخگویی به سئوالات، قدرت ابراز وجود، تاکیدروی شجاعت	۱۸	۸
تحکیم جایگاه زنان	سوادآموزی زنان، آموزگازی زنان، ابراز وجود دختران در کلاس هاف موفقیت زنان معلم	۱۵	۷
تغذیه و سلامت	بهداشت، تربیت مامای عشایری، روستا پزشکی گرسنگی عشایر، تغذیه و نوع آن	۱۵	۵
احترام به بزرگتران	احترام به معلم، پدر، مادر و سایر افراد خانواده	۱۴	۵
ترویج کتابخوانی	مطالعه داستان ها و کتب ادبی غیر درسیف میزان استقبال از کتابخانه سیار	۱۳	۴
تقویت قوه ابتکار و خلاقیت	خلاقیت و نوآوری معلمان و فراگیران در دروس مختلف	۱۲	۴

بقیه اهداف از اهمیت زیر ۴ برخوردار بودند در ضمن به اهداف سیاسی و اعتقادی نیز هیچکدام از مصاحبه‌گران اشاره‌ای ننموده بودند البته این یافته با حالات و احساسات مصاحبه‌شوندگان و بافت متون مورد بررسی که در روش تحلیل مضمون مورد توجه است: (Abedi Jafari et al., 2011: 158) نیز همخوانی دارند که در بحث و نتیجه‌گیری به آنها پرداخته خواهد شد

بحث و نتیجه‌گیری

تعلیم و تربیت یکی از نیازهای ضروری انسان‌ها برای قرار گرفتن در مسیر صحیح زندگی است. تحقق هدف آفرینش انسان تنها در پرتو تعلیم و تربیت مسیر است. به این منظور خداوند متعال انسان را به نیروی عقل و ابزار معرفت تجهیز کرده پیامبرانی را با دلیل روشن و احکام و قوانین محکم برانگیخت و رسالت تعلیم و تربیت انسان را به آنان سپرد (Salehi & Ahmadi 2008: 24) در هر نظام آموزشی چنانچه اهداف مناسب و با توجه به نیاز فراگیران تعیین شود موفقیت آن نظام حتمی است و در جامعه به طرز چشمگیر مورد استقبال قرار خواهد گرفت. تعلیمات عشایری از جمله تعلیماتی بود که در عرض مدت کوتاهی از زمان تأسیس خود توانست توجه جمع کثیری از مخاطبان خود را جلب کند و به بسیاری از اهداف خود دست یابد که این توفیق نشان از داشتن اهدافی مناسب و عملیاتی است. بر همین اساس این مقاله درصدد شد تا اهداف این نظام را که تا حالا مورد توجه پژوهشگران قرار نگرفته بود مورد مذاقه خود قرار دهد. این پژوهش کیفی برای مضمون فراگیر خود به نه دسته مضامین (اهداف) دست‌یافت که عبارت بودند از: ۱- اهداف اجتماعی ۲- اهداف علمی ۳- اهداف اقتصادی ۴- اهداف بهداشتی و زیستی ۵- اهداف فرهنگی ۶- اهداف سیاسی ۷- اهداف هنری ۸- اهداف عاطفی و اخلاقی ۹- اهداف اعتقادی

همان‌طور که در پیشینه ذکر شد فارابی و ابن‌سینا اهداف تعلیم و تربیت را در دودسته کلی اهداف فردی و اجتماعی آورده‌اند اما در این پژوهش ۹ دسته اهداف کلی ذکر گردیده‌اند و هدف‌های تعلیم و تربیت را به صورت مبسوط‌تری مورد بررسی قرار می‌دهد.

این دسته‌بندی با دسته‌بندی اهداف نظام آموزشی که توسط اسکریان (Askarian, 2012) صورت گرفته در کلیت خود هماهنگی دارد اما در زیرشاخه هر دسته و یا مضامین پایه تفاوت‌های در آن‌ها دیده می‌شود

یافته‌های این پژوهش با یافته‌های (Iliyasu, 2012)، (Sharifi, 2013: 11) و (Eisa,) (Dasis, alla Ahmed, 2003) هم‌راستا است ضمن اینکه این پژوهش، به اهداف تعلیم و تربیت مبسوط‌تری دست یافته است.

اگرچه یافته‌های این پژوهش با پژوهش حسینی (Hosseini, 2014) تحت عنوان بررسی دیدگاه‌های تربیتی محمد بهمن بیگی. هم‌راستا است اما ایشان فقط به اهداف اخلاقی، اجتماعی و فرهنگی ذوقی و هنری و جسمانی اشاره می‌کند ولی در این پژوهش هدف‌های اقتصادی، علمی، زیستی - بهداشتی، سیاسی و اعتقادی نیز در تعلیمات عشایری شناسایی شده‌اند بعلاوه به زیرشاخه

هرکدام از اهداف نیز پرداخته شده است که در تحقیق مزبور به آن‌ها به‌طور مبسوط پرداخته نشده است به‌طور کلی در خصوص اولویت‌بندی در اهداف نیز می‌توان گفت با توجه تأکیداتی که در بعضی از مصاحبه‌ها مشاهده می‌شد و متون بررسی شده، بهمن بیگی در وهله اول هدفش باسوادی عشایر برای رهایی از جهالت و نادانی و تغییر در وضعیت مالی و اقتصادی عشایر بوده است چنانچه اشاره دارد که: در کتاب عرف و عادات در عشایر نگاشتم، برای جلوگیری از این‌همه سرگردانی و گمراهی راهی جز ایجاد مدارس سیار و فراوان وجود ندارد (Bahman Beigi, 2000: 123&10)

و یا درجایی دیگر می‌گوید: اعتقاد بزرگ‌تر من بر تعمیم سواد و دانش بود. (Bahman Beigi, 2000: 64) و یا اشاره دارد که: ایل می‌رفت که از سرچشمه زلال دانش سیراب شود. خشونت‌های

موروثی را به باد بیابان سپارد و طومار جهل را در هم پیچد. (Bahman Beigi, 2006: 130)

نکته دیگری که در این پژوهش مطمح نظر بود این بود که در تعلیمات عشایر (بهمن بیگی) کدام اهداف از اولویت بیشتری برخوردار بوده اند. چنانچه در بخش یافته‌ها اشاره شد ۶ هدف سواد آموزی، کیفیت علمی، کاهش فاصله طبقاتی، تقویت زبان فارسی، تقویت روحیه شهامت و شجاعت، ارتقاء و تقویت جایگاه زنان در عشایر جز اولویت‌های برجسته این تعلیمات بوده و در مراحل بعد اهدافی مثل روحیه احترام به بزرگ‌ترها به‌ویژه پدر و مادرها، ترویج کتاب‌خوانی، تقویت قوه ابتکار و خلاقیت رقابت سازنده در اولویت بوده اند

۱- سواد آموزی: طبق شواهد سواد آموزی مهمترین هدف بهمن بیگی در ایجاد تعلیمات عشایر و مدارس سیار بوده است زیرا وی مهمترین عامل بدبختی و عقب ماندگی عشایر را بیسوادی می‌داند (Bahman Beigi, 1945) و (Bahman Beigi, 2000) و (Bahman Beigi, 2007) و (Razavi, 2015) و (Razmjuee, 2010) این نتایج با نتایج (Iliyasu, 2012) (Sharifi, 2013: 11)، (Eisa, Dasis, alla Ahmed, 2003) که آموزش مهارت‌های لازم از طریق سواد آموزی را برای عشایر ضروری میدانند کاملاً در ارتباط است در تبیین این نکته، قابل ذکر است که وی از کسانی بود که در ایل بدنیا آمده بود با مشکلات آنها دست و پنجه نرم کرده بود، هم دارای سواد دانشگاهی بود و شناخت خوبی از وضعیت زندگی عشایر در مقایسه با مردم دنیا داشت و میدانست که یکی از مهمترین عامل عقب ماندگی عشایر، بی سوادی آنها و عدم اطلاع از روند رو به رشد جامعه جهانی است به همین خاطر با اینکه در تلاش برای با سواد کردن عشایر و مراجعه به سازمان‌ها و افراد متولی آموزش و پرورش با ناکامی‌های مواجه شد اما از پای ننشست تا به نتیجه رسید و عشایری که رو به اضمحلال بود در کمتر از سه دهه ر یعنی سال ۱۳۵۶ جمع باسوادان عشایر از مرز ۵۰۰۰۰۰ نفر می‌گذرد. و بیش از ۱۰۰۰ متخصص اعم از پزشک، دندانپزشک، دامپزشک، قاضی، مهندس، استاد، جامعه‌شناس، هنرمند، دبیر و افسر تقدیم جامعه عشایر می‌نماید (Site Bahman Beigi, 2018)

۲- تقویت کیفیت علمی: کیفیت علمی هم در مدارس عشایری از اهداف برجسته این دستگاه بود در ارزیابی‌ها توجه به تمام مواد درسی و انواع حیطه‌های یادگیری و سطوح مختلف آن مطرح نظر بود دانش آموزان از قدرت تحلیل، ترکیب، انگیزش و اعتقاد و سرعت عمل و مهارت‌های خوبی برخوردار بودند روان بودن در یادآوری دروس، خلاقیت و روحیه و آمادگی برای پاسخگویی زبانزد همه بازدیدکنندگان از مدارس بود (Bahman و Bahman Beigi, 2000: 123, 203 and 224) (Razavi, 2015: 58-59) و (Beigi, 2006: 128 and 129) در بررسی دانشگاه تهران در بین چهار گروه مدارس شهری، روستایی، سپاهی دانش و عشایر؛ و همپای ۴ مدرسه ممتاز تهران بوده است (Yousefi & Naderi Dare Shouri, 2011: 162-165) نیز موبد این نظر است. دو انگیزه اساسی بهمن بیگی را وادار به توجه این هدف می‌کرد یکی اینکه که تعلیمات وی در آغاز کار از طرف دولت مردان و مسئولین آموزش و پرورش مورد استقبال چندانی قرار نمی‌گرفت بنابراین تلاش کرد با تقویت کیفیت علمی و برتری این مدارس توجه مسئولین را به تعلیمات خود و حمایت از آن جلب نماید و دوم اینکه بهمن بیگی به این نتیجه رسیده بود که با پرورش افراد با تحصیلات عالی و فرستادن آنها به بدنه حاکمیت میتواند وضع عشایر را تغییر دهد و این کار نیز صرفا با تقویت کیفیت و بنیه علمی دانش آموزان عشایر میسر است.

۳- کاهش فاصله طبقاتی: معمولا یکی از موانع رشد اقشار ضعیف جامعه اختلاف طبقاتی حاکم بر جامعه است جامعه عشایری نیز از این قاعده مستثنی نبود و بلکه به نوعی شدیدتر بود، قبل از تعلیمات عشایری، جامعه عشایر یک جامعه طبقاتی بود عده‌ای اندک خان و کلانتر و کدخدا بودند و عده زیادی از مردم رعیت، که از وضع اقتصادی خوبی برخوردار نبودند و امکان ادامه تحصیل که از ملزومات کاهش فاصله طبقاتی هم بود را نداشتند اما بقول یکی از شرکت‌کنندگان در پژوهش تعلیمات عشایری باعث شد که چوپان زادگان با به‌پای خان زادگان تحصیل کنند مدارج عالی را طی کنند دکتر شوند مهندس شوند و فاصله طبقاتی آن‌ها کم شود. بهمن بیگی (Bahman Beigi, 2000: 13) در این زمینه می‌گوید: می‌خواستم که نعمت سواد عمومیت یابد و همگانی شود تا فقیر نیز مثل غنی و چوپان‌زاده هم مانند خان‌زاده بر این سفره کریم بنشیند. (Naderi Dare Shouri, 2014: 60&139) و (Razavi, 2015: 28) و (Hosseini, 1393:65) نیز با این تأکید موافق‌اند. بافت فعالیت‌های بهمن بیگی از جمله راه اندازی موسساتی از جمله دانشسرای عشایری و مقدماتی، باسواد کردن دختران و پسران عشایری، ایجاد دبیرستان عشایری و تربیت هزاران مهندس و پزشک و... ایجاد هنرستان فنی و حرفه‌ای و آشنا کردن فرزندان عشایر با دنیای مدرن نیز گواه صادق این مدعا است (Yousefi, 2015: 91-92) و (Bahman Beigi, 2007: 35)

۴- تقویت و ترویج روحیه شهامت و شجاعت: این هدف نیز از اهداف مورد تأکید این نهاد بوده است چنانچه بهمن بیگی (Bahman Beigi, 2000: 208) بیان می‌دارد: شهامت و شجاعت از خصائص ذاتی مردم عشایر است اعتقاد ما این است که آموزگاران عشایر از هر نوع توبیخ و تنبیه و حتی ملامت

اطفال بپرهیزند تا به این گوهر گران بها که سرچشمه سجایای اخلاقی است لطمه‌ای نرسد؛ و یا در بیان دیگر می‌گوید: «شهامت عالی‌ترین و محترم‌ترین صفت آدمی است و تنبیه و نکوهش آدمی را جبون، ترسو و بی‌روح بار می‌آورد» (Bahman Beigi, 2007: 76) این یافته با یافته حسینی (Hosseini, 1393:58-62) و دیدگاه بوعلی سینا که بر عزت نفس فراگیران تاکید دارد (Zibaqalam Mofrad & Heidari, 2008:92-96) همخوانی دارد

۵- تقویت زبان فارسی: بنا بر شواهد متعدد بهمن بیگی و معلمان راهنما در بازدیدها های خود و بررسی کار معلمان تأکید زیادی بر این نکته داشته‌اند (-133-123 Bahman Beigi, 2000) (135-238, Bahman Beigi, 2006: 128-129) ، (Bahman Beigi, 2007:116) و (Razavi, 2015, 59). بهمن بیگی در این زمینه می‌گوید در دبستان‌های ما اهمیت و حرمت درس فارسی بیش از همه درس‌ها بود، شعر فارسی تاج سر همه درس‌ها بود . (Bahman Beigi, 2000: 130) زیرا زبان فارسی، زبان مشترک و رسمی ایران بود می‌توانست عامل مهمی در وفاق ملی و پیشرفت جامعه عشایر بشود که دو هدف مهم بر ای تعلیمات عشایر بود ضمن اینکه بهمن بیگی خود نیز به زبان فارسی شدیداً عشق می‌ورزید

۶- تکریم جایگاه زن در جامعه عشایری: شاید بتوان یکی از مهم‌ترین دست آوردهای نهاد تعلیم و تربیت عشایری را بهبود جایگاه زن در جامعه عشایری برشمرد. قبل شکل‌گیری تعلیمات عشایری زنان عشایر از جایگاه خوبی برخوردار نبودند در محاوره خود دختران را جزء بچه‌های خود به حساب نمی‌آوردند. در هنگام جنگ و درگیری و کشت و کشتار دختران را به‌عنوان خون‌بها بدون رضایت خودش به عقد یکی از بستگان مقتول درمی‌آوردند، زنی که دختر می‌آورد مورد سرکوفت بود، آنان حق سوادآموزی نداشتند، در ازدواج خود حق اظهارنظر نداشتند (Naderi Dare Shouri, 2014) (142-135) اما با شکل‌گیری آموزش عشایر و اصرار و پافشاری شخص بهمن بیگی دختران باسواد شدند، معلم شدند و پایه‌پای پسران راهی دانشگاه‌ها شدند و جایگاه اجتماعی پیدا کردند براین نکته صحه گذاشته‌اند. (Razmjuee, 2010) ، (Naderi Dare Shouri, 2014)

اهدافی مانند روحیه احترام به بزرگ‌ترها به‌ویژه پدر و مادرها، ترویج کتاب‌خوانی، تقویت قوه ابتکار و خلاقیت رقابت سازنده نیز بعد از هدف‌های فوق از هدف‌های مورد تأکید بوده‌اند اما بنا به شواهد موجود در کتب بجا مانده از بهمن بیگی و نظر شرکت‌کنندگان در پژوهش هدف‌های سیاسی و اعتقادی در این تعلیمات کمتر مورد توجه بودند و از رنگ کمتری برخوردارند که شاید به خاطر شرایط و اوضاع سیاسی اجتماعی آن زمان بوده است.

References

- Abdoli, Mostafa (2015). The challenge of nomadic tribes and nomadic schools *two sessions of theory and practice in the curriculum*, third year, 5th, spring and summer 1394 pp. 22-5[in Persian]
- Abedi Jafari et al. (2011). Thematic analysis and networking of themes. A simple and effective method for explaining the patterns in qualitative data. *Journals and Strategic Management*, Vol. 5, No. , Autumn and winter, Successive No. 10, pp. 198-151. [In Persian]
- Adel Mehraban, Marziyeh (2015) A Review on Qualitative Content Analysis and Its Application in Research, Publication of Isfahan University of Medical Sciences. [In Persian]
- Amanallahi Baharvand, Eskandar (1981), *Nomination in Iran*, Tehran: Translation and publishing company.
- Ashrafzadeh, Azam (2009) Study of the characteristics of nomadic education before and after the Islamic Revolution. Master's thesis. Tehran: Payame Noor University Press, Tehran. [In Persian]
- Askarian, Mostafa (2012), *Organization and Management of Education*, Tehran: Amir Kabir, 19th Edition [in Persian].
- Ayati, Abdul Mohammad (1993) *Wasaf al-hazre, Vasaf History Writing*, Institute for Cultural Studies and Research.
- Bahman Beigi, Mohammad (1945). *The custom and habit of the Fars Nomadics*. Shiraz: Navid, First Edition [in Persian]
- Bahman Beigi, Mohammad (2000) *I swear to your oven*. Shiraz: Navid, First Edition. [In Persian]
- Bahman Beigi, Mohammad (2006). *If there was no Qaradaghsh*, Shiraz: Navid, Fourth Edition [in Persian]
- Bahman Beigi, Mohammad (2007). *The gold of Courage*. Shiraz: Navid. First Edition. [In Persian]
- Bahman Beigi, Mohammad (2014). *The First Letter of friend. A Collection of Images*. Shiraz Navid, Second Edition [in Persian]
- Bakhshandeh Nusrat, Abbas (2005) *The Basics of Migration and Migrating in Iran*, Thran , Tarbiat Moallem University Press. Second Edition [in Persian]
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2): 77-101
- Creswell. John. W. (2007). "Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing among five approaches". London: sage.
- Ebrahimi, Seyed Mohammad (2010), *History of Education in Moghan*, Journal of Navid Azerbaijan
- Eisa, SI ;El Dasis, IS ;alla Ahmed, Hassan (2003) *Sudan: The Evaluation of Nomadic Education Project in Kordufan States* http://www.unicef.org/evaldatabase/index_14720.html
- Fazelizadeh, Maryam (2014) *the goals of education from the point of view of Islamic thinkers*, two monthly news media and education, first year, number three, November and December 2014, pages 73. 86[in Persian]
- Ghrehkloo(2018), *from Eil to otava, thran, farhnge mana'* [in Persian]
- Haji Karim Nazari, Jafar (2009), *First speech*, Tehran: Nazari Publishing.
- Heidari, Soleiman& Bineshifar, Fatemeh (2017) *A survey of 4th Principle of Truman's role*, Scientific and Research Quarterly of the Islamic Republic of

- Iran and Al-Zahra University), Seventh Year, New Period, Number 35, Successive 125, May 2017[in Persian]
- Hosseini, Zahra (2014). Study of Educational Perspectives of Mohammad Bahman Beigi. Master's thesis of Shiraz University [in Persian]
- Iliyasu, U. B (2012). The Place of Fulfulde in Nomadic Education in Nigeria. *Journal of Igbo Language & Linguistics* No. 5, 2012, pp: 121-12
- Karimi, Mohammad Hassan (2016) Speech at this commemoration of Bahman Beigi at the Faculty of Education of Shiraz University, quoted IRNA as a retrieval [in Persian]
- Kazemi, Soltanali. (1990). Abilities and skills of Nomadic education from the beginning to the Islamic revolution. Master's thesis. Shiraz University. [In Persian]
- Meyer, F (1995). History of Educational Thoughts, Translation by Fayyaz, A, Tehran, Publications: Samt
- Murtaza. Ali; Iqbal. Javed & Khaleeq, Abdul Rehman (2016) "An Evaluation of literacy Education Present Status and Future Possibilities (With reference to Nomad Education in AJK)" *International Journal of Business and Social Science* Vol. 7, No. 3; March 2016 pp.137-144
- Naderi Darreh Shouri, Murad Hacell (2014) Password of Fulfillment: A glance at the Secret of the Success and Popularity of Mohammad Bahman Beigi, Shiraz: Hamara. [In Persian]
- Qashqai, Mohammad Hussein (2006), Memorabilia, Memories of Mohammad Hussein Qashqaii Tehran, Farzan.
- Razavi, Hossein Ali (2015) Wonders of Education in Bahman Beigi School, Shiraz Navid Publications. [In Persian]
- Razmjuee, Mohammad Karam (2010) the first teacher of Eil (A glance at the thoughts and aspirations of Bahman Beigi) Shiraz: Kian Publication. [In Persian]
- Richards, L. (2008), Teach Yourself NVivo 8: Tutorials by LyRichards, Retrived From www.lynrichards.org.
- Salehi, Akbar & Yar Ahmadi, Mostafa (2008); Islamic Education Explanation in the point of view of Allameh Taba Taba'i, with Emphasis on Educational Objectives and Methods; Islamic Education Specialized Academic Series, Year 3, Number 7. [In Persian]
- Sarkar Arani, Mohammad Reza (2010) Educational culture and ethnographic research learning with a pedagogical approach, Tehran: School Publication, First Edition [in Persian].
- Shamshiri, Babak (2016) Speech at the commemoration of Bahman Beigi at the Faculty of Educational Sciences of Shiraz University, quoted by Iran news agency (6/2/95) can be found at [http://www.irna.ir/ fa / News / 82049325](http://www.irna.ir/fa/News/82049325). [in Persian]
- Sharifi, Shafiullah (1313), Education Of Nomad Children in The North & East Of Afghanistan Faculty of Art and Social Science Thomson/Wadsworth
- Sohrabi, Ali (1994) Education in Nomads of Iran, Shiraz, Navid Publications. [in Persian]
- Wimmer, R. Dominick. J.R (5005) Mass media research : an introduction, Belmont, Calif., London: Thomson/Wadsworth

- Yousefi, Amrallah (2007) *The Sun Story is a Sample of Educational Methods* by Mohammad Bahman Beigi in *Teaching Nomads*, Shiraz: Persepolis Publication. [In Persian]
- Yousefi, Amrallah (2015) *Mohammad Bahman Beigi, Myth Manager*, Shiraz: Persepolis Publication. [in Persian]
- Yousefi, Amrallah, Naderi Dare Shoori, Mohammad (2011), *Nomadic School from Dawn to Dusk*, Shiraz, Qashqai and Persepolis.
- Yusufi, Amrallah. (1390). *Emotion Instructor*. Shiraz: Navid Shiraz Publications. [in Persian]
- Ziba kalam Mofrad, Fatemeh & Heidari Samira, *Reviewing Ibn Sina's View on Education, Basics, Principles, Objectives, Content, Method*, *Journal of Educational Sciences and Psychology*, 38 , Issue 3, 89-113.

